

відтворити їхню архітектуру в цифровому форматі з високою точністю. VR-музей пам'яті війни в Чернігові та віртуальна реконструкція фортеці Тустань дають змогу користувачам зануритися в історичний контекст, навіть якщо фізичні об'єкти знищені. Додатки з QR-кодами, як у Львові чи Опішні, дозволяють відвідувачам отримувати інформацію про пам'ятки в інтерактивному форматі, а проекти на кшталт «Track Holodomor History» використовують гейміфікацію для залучення молоді до вивчення історії. Цифрові платформи, такі як «Віртуальний ЛітМузей» чи VR-фестивалі в Тустані, не лише зберігають спадщину, але й сприяють культурній дипломатії, залучаючи міжнародну аудиторію. Цифрові технології дозволяють документувати втрати, створюючи бази даних для майбутньої реставрації та судових позовів проти агресора.

Історична спадщина відіграє ключову роль у формуванні національної ідентичності, особливо в умовах війни, коли вона стає інструментом протидії російським наративам про «меншовартість» українців. Спадщина є не лише матеріальним надбанням, але й духовним джерелом, що об'єднує суспільство та зміцнює його стійкість. Наприклад, повернення «скіфського золота» з Нідерландів у 2023 році стало символом успішної міжнародної боротьби за збереження української спадщини. Цей кейс продемонстрував важливість співпраці з міжнародними організаціями, такими як ЮНЕСКО та судовими інституціями для повернення викрадених артефактів. Платформи моніторингу, як heritage.in.ua, дозволяють документувати втрати та координувати зусилля з їхнього захисту, тоді як промоційні проекти, такі як *Ukrainer* та *Authentic Ukraine*, популяризують українську культуру на міжнародній арені. Нематеріальна спадщина, зокрема традиції, фольклор, обряди та ремесла, відіграє не менш важливу роль, адже вона зберігає унікальні аспекти української культури, які неможливо знищити фізично. Наприклад, регіональні ініціативи, такі як збереження традицій вишивання чи кобзарства, підтримуються ЮНЕСКО та місцевими громадами, що сприяє єдності суспільства.

Державна політика щодо збереження історичної спадщини має бути комплексною та включати кілька ключових напрямів. По-перше, це евакуація музейних колекцій із зон бойових дій, що потребує координації між державними органами, волонтерами та міжнародними партнерами. По-друге, цифровізація має стати пріоритетом, адже вона дозволяє не лише зберегти пам'ятки, але й зробити їх доступними для широкої аудиторії. По-третє, необхідно посилити міжнародні санкції проти торгівлі викраденими артефактами.

Збереження історичної спадщини в умовах війни є стратегічно важливим завданням для України, адже вона є основою національної ідентичності та культурної пам'яті. Спричинені втрати вимагають комплексного підходу: від фізичної евакуації до цифрових технологій, таких як 3D-моделювання та VR. Цифровізація не лише зберігає спадщину, але й сприяє її популяризації, залучаючи молодь і підтримуючи туризм. Міжнародна співпраця, зокрема, через санкції та повернення викраденого, є ключовою для захисту культурних цінностей. У післявоєнний період необхідно зосередитися на реставрації, цифровому документуванні та інтеграції спадщини в європейський культурний простір, щоб забезпечити її збереження для майбутніх поколінь.

Максим Гета (Тернопіль)

**ПРОБЛЕМИ ОХОРОНИ ПАМ'ЯТОК НА ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ
УКРАЇНИ**

Російсько-українська війна є, вочевидь, найбільшим викликом, з яким стикалася наша держава з 1991 року. Вона торкнулася всіх сфер нашого життя, зокрема й науки, і особливо історичної. Можна багато розповідати про ті біди, які несе за собою агресія Росії, проте я хотів би виокремити таку, з першого погляду досить очевидну, проте все ще недостатньо обговорену в наукових і не тільки колах проблему, як захист культурної спадщини (або охорона пам'яток). Всі ми чуємо про пошкоджені або знищені пам'ятки внаслідок обстрілів, але про стан пам'яток на окупованих територіях часто забувають.

Ускладнює обговорення цього питання недопущення окупаційною владою українських та міжнародних моніторингових місій на території різних пам'яток для оцінки їхнього стану. Загалом, можна констатувати, що захист культурної спадщини на окупованих територіях є вкрай незадовільним. Мало того, що часто проводяться несанкціоновані розкопки, що суперечить міжнародним договорам, які Росія також підписувала, так вони ще й мають нахабство цим вихвалитися.

Всім відомий приклад Херсонеса Таврійського, де Росія просто нищить його, збудувавши прямо на південних околицях «історико-археологічний парк», попри те, що музей у Херсонесі існував і до того. Цим окупаційна влада прагне показати, що наша спадщина на підконтрольних їм територіях є їхньою, і вони хочуть це довести будь-якими методами, навіть руйнуючи пам'ятки заради пропагандистської картинки. Ці приклади ще раз засвідчують, що ця тема є надзвичайно актуальною.

Кінцевою метою цього дослідження є проаналізувати різні статті у ЗМІ, а також звіти організацій, завданням яких є спостереження, зокрема, за станом пам'яток. Найважливішим джерелом є ЮНЕСКО, працівники якої роблять велику роботу, аналізуючи ті крихти інформації, що виходять за межі окупованих територій. Проте є й інші, зокрема суто археологічні організації. Після цього доречно буде зробити висновки щодо загального стану захисту культурної спадщини, виокремити основні проблеми, котрі є взаємопов'язаними, що помітно вже на початкових етапах цього дослідження.

Методологія цього дослідження досить проста – це критичний аналіз джерел, оскільки через обмежену інформацію навіть міжнародні організації опишуть не все. Наявна інформація здебільшого стосується популярних туристичних об'єктів, які є об'єктами світової спадщини ЮНЕСКО. Очевидно, ЮНЕСКО буде робити звіти переважно про ці об'єкти, тому ми маємо дуже мало або взагалі ніякої інформації про менш відомі археологічні пам'ятки. Про проблеми із їх захистом можна лише здогадуватися. Але можна проаналізувати проблеми, виявлені на звільнених територіях, і шляхом порівняння, зробити точніші висновки про стан пам'яток на ще окупованих територіях. Однією зі складових охорони пам'яток є музеєфікація, артефакти з різних пам'яток можуть зберігатися в фондосховищах таких музеїв. Після звільнення Херсона виявилось, що така собі стела Леокса (V ст. до н.е.) з Ольвії була викрадена і місцеперебування її наразі невідоме. Не важко здогадатися, що саме за таким принципом буде діяти або вже діє Росія на ще не деокупованих територіях. Ще можна згадати приклад половецьких баб, котрі є важливими намогильними скульптурами. Найбільші з них знаходилися на горі Крем'янець під Ізюмом на Харківщині. Коли на початку 2022 року на Ізюмщині точилися бої то після чергового ракетного обстрілу ці баби були пошкоджені. Звісно, що окупаційна влада нічого не робила з цим, навіть не робилося спроб їх підлагодити. Коли у вересні того ж року місто звільнене, то

виявилось, що одна з дев'яти баб була повністю зруйнована, а неушкодженими залишилися тільки дві. Після того їх законсервовано.

Отже, варто ще раз наголосити: тема є дуже актуальною. На жаль, на цю проблему досі не дуже звертають увагу, принаймні, не так сильно, як хотілося б, особливо це стосується людей поза археологічною наукою, зокрема в Міністерстві культури та інформаційної політики. Намагання вирішити ці проблеми повинно стати частиною національної стратегії задля виживання нашої держави.

Не дивно, що, наприклад, Росія намагається переробити той же Херсонес Таврійський під свій лад. Це місто колись стало місцем, де хрестився Володимир Великий, і тому Херсонес, як і весь Крим, є беззаперечною цілью в ідеології «руського міра». Тобто ми бачимо, що проблеми захисту культурної спадщини є важливими навіть поза суто археологічною наукою. Росіяни намагаються стерти нашу спадщину, крадуть археологічні знахідки і виставляють у власних музеях нібито як власну спадщину.

Якщо ж повернутися до науки, то коли українська влада повернеться на окуповані території, науковцям буде дуже багато роботи із встановленням місцезнаходження вкрадених артефактів, оцінки руйнувань тощо. Тому вже зараз варто виокремити проблеми у сфері захисту культурної спадщини, щоб науковці вже знали, до чого їм готуватися.